

## СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАХІДНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Оксана Сарабун

*Рецензія на навчальний посібник Андрія Дахнія  
“Нариси історії західної філософії XIX–XX ст.”  
Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. – 488 с.*

2015 року у видавництві Львівського національного університету імені Івана Франка за рекомендацією Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України побачив світ навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів “Нариси історії західної філософії XIX–XX ст.” авторства к.ф.н., доцента кафедри історії філософії ЛНУ імені Івана Франка Андрія Дахнія. Потреба в цьому виданні зумовлена запитом сучасного читача бути органічно підведеним до дверей розуміння свого ментально-просторового дому ХХІ ст. Наразі ще нечіткі обриси нашої теперішності з усіма її світоглядними розламами свідчать про затребуваність у проясненні ключових точок самоздійснення минулих епох, які слугували б актуальними моделями досвідчень нашого часу.

Оскільки текст викладено у форматі навчального посібника, доцільно застановитися на тих пунктах, які роблять його максимально комфортним для читача, який у його виборі керується і навчально-пізнавальною, і науковою метою. Структурована форма викладу матеріалу відповідає обраному жанру, а спосіб сприйнятливості і ступінь засвоєності тексту для читача вигідно корелюється стилістикою автора. Для посібника характерні академічний стиль, лаконічність, витриманість та нейтральна наукова позиція автора, який ухиляється від необгрунтованих оцінок, а показує явища і процеси в їхній багатомірності.

Залучення досліджуваної проблематики в широкий соціально-культурний процес епохи свідчить про загальну спрямованість А. Дахнія на зустріч і зв'язок філософії з реаліями життя. Адже вона є їх породженням, а не формалізованим генералізуючим підсумком. До прикладу, в Розділі 1, у якому розглянуто позитивістську філософію, перш ніж перейти до безпосереднього викладу цієї традиції в багатогранності її відгалужень, а саме: “перший”, “другий”, “третій” позитивізм та неопозитивізм (п. 1. 1), аналітична філософія (п. 1. 2.), критичний раціоналізм (п. 1. 3.), автор вводить читача в широкий контекст актуальних реалій часу, породженням яких була позитивна філософія. Не зраджує цій настанові А. Дахній і в розмислі про феномен екзистенційної філософії (п. 2. 1. Розділу 2) та в розгляді головних принципів неотомізму (п. 3. 1. Розділу 3). Такий підхід до викладу матеріалу дистанційований від збідненого сприйняття філософії в ракурсі універсальної теорії, яка фіксує концептуально важливі точки наповненої змістами дійсності, але до неї самої має опосередкований стосунок. Контекст залучення філософії в життєві ритми є максимально розмаїтим і виявляється в паралелізмах із культурно-історичними та соціально-політичними рисами досліджуваної епохи.

Аби читач не розгубив визначальні особливості описуваного напрямку, кожен з яких презентовано численними відгалуженнями та розмаїтими представниками, автор формулює окремі підпункти, в яких генералізує деперсоніфіковані принципи конкретної філософської течії, які власне й забезпечують її цілісне функціонування. Наприклад, “характерні риси

позитивізму” (с. 17), “стрижневі принципи філософії існування” (с. 197), “головні принципи неотомізму” (с. 403).

Плідним є міждисциплінарний підхід, що його А. Дахній використовує для максимально вичерпного та всебічного аналізу відповідного феномену, який є не лише продуктом філософського осмислення світу, а й максимально органічно залучений у стихію розмаїтих виявів суспільного життя. Можна відстежити цю позицію, розглянувши такі підпункти тексту: “завдання філософії і значення логіки” (с. 100), “К’еркегор і діалектична теологія” (с. 258), “спадщина Сартра як єдність філософії та літератури” (с. 354).

Відкритість та процесуальність тексту “Нарисів...” виявляється в поступальному розкритті становлення філософів, чії позиції презентовано в посібнику, наприклад, “еволюція неотомізму в ХХ ст.” (с. 399). Такий підхід дає змогу уникнути монументальності та закостенілості поглядів мислителів і подати живу динаміку пошуків істини навіть щодо тих імен, які звично рубрикуємо як “підручничково-хрестоматійні”, а значить, несуперечливі та стабільні у своїх переконаннях. Яскраво це простежено на прикладі аналізу творчо-суперечливого становлення позицій Л. Вітгенштайна, М. Гайдегера чи Ж.-П. Сартра. А. Дахній виводить становлення філософа від початку його шляху, фіксуючи його витоки, особливості ментальності та способи вкоріненості. Далі супроводжує мислителя на дорозі контroversійних способів запізнення з дійсністю та показує його впливи на подальший розвиток філософії, наприклад, “значення Віденського гуртка для філософії” (с. 67), “впливи філософії Расела” (с. 113), “впливи С. К’еркегора” (с. 322) тощо. Хоча автор не цурається власної інтерпретації деяких досліджуваних імен, як-от у пунктах “критична оцінка філософії Огюста Конта” (с. 38), “критична оцінка теорії “третього світу” К. Попера” (с. 174), “суперечності у мисленні Сартра” (с. 384), у підсумку залишає відкритим те чи інше ім’я для суду наступних поколінь і за ними залишає остаточне право на оцінку ефективності авторського методу. Іноді позиція автора є визначальною, наприклад, у пунктах “слухність Фрідріха Ніцше” (с. 78), “подолання стереотипів: реабілітація середньовічної думки” (с. 458).

Яскравою особливістю досліджуваної праці є занурення А. Дахнія не лише в контексти філософських шукань мислителів різних епох, а й у глибини їх персонального життєвого шляху. Саме в них автор віднаходить паростки їхніх подальших знакових філософських відкриттів. Ця тенденція не є новою в історії філософії, але надзвичайно актуальна в контексті сучасних світоглядних запитів. Такий підхід в особливий спосіб вдихає життя в часто відособлені від унікальних індивідуальних досвідів універсалізаційні теорії. Для прикладу акцентуємо на представленні “життєвого і творчого шляху К. Попера” (с. 134), “духовної спадщини С. К’еркегора як єдності життя і творчості” (с. 211) чи “шляху життя і шляху мислення М. Гайдегера” (с. 302).

Корені такого підходу сягають ще античної епохи, яка продемонструвала прямий зв’язок між способом життя і філософією та представила філософію як різновид духовної вправи, що постає як єдність фізичних, дискурсивних та інтуїтивних практик. У такий спосіб відстежуються смисли сучасного філософування, які відмежовані від тієї рафінованої філософії “на пальцях”, що її часто намагаються донести студентам у навчальних закладах. Варіант викладу історії філософії А. Дахнія утримує канву, в якій філософський дискурс не існує самодостатньо “в собі для себе”, а є невіддільним від способу життя конкретного філософа, який насамперед ангажований в автентичні способи індивідуальних самоздійснень. Потреба формувати універсалізаційні філософські теорії відходить на другий план, а сама можливість зробити це стає максимально примарною у світі ХІХ–ХХ ст. з його активним бомбардуванням основ людської духовності.

Оскільки в анотації до видання зазначено, що його адресовано насамперед студентам філософських факультетів, а вже потім усім, хто цікавиться історією сучасної філософії, то доречним є певний тип “вчительської позиції” автора. Її специфіку доцільно пояснити, вдаючись до пріоритетності сократівського типу, поряд із “схоластичним” та “вчительським” варіантами, які виокремлює у своїй класифікації типів виховання і навчання К. Ясперс. Зокрема “сократівське виховання... передбачає перебування вчителя і учня на одному рівні... сили учня потрібно підштовхувати до творення, треба актуалізувати в ньому існуючий потенціал. Сократівський “вчитель” не хоче ставати авторитетом, він ховається за парадоксами, робить себе недоступним. Між учителем і учнем має місце не підпорядкована вірність – між ними відбувається процес змагальної любові” (с. 297).

Щоб зберегти обраний жанр праці, після розгляду кожного пункту розділу автор для зручності засвоєння прочитаного матеріалу вміщує список запитань для самоконтролю. Його особливістю є бажання методично оформити повторення тексту, перевірити рівень засвоєння, розставити необхідні акценти. Окрім запитань на перевірку професійної компетенції читача, подано запитання, спрямовані на розвиток його критичного мислення та власної думки. Наприклад, “у чому сила, а в чому, навпаки, слабкість Контової філософської доктрини?” (с. 41), “яким вам бачиться значення Поперової епістемології і соціальної філософії для західного мислення новітнього часу?” (с. 189), “які ідеї Гайдегера можна вважати найактуальнішими сьогодні?” (с. 341), “продемонструйте своє розуміння вислову “аналогія є серединою між унівокативністю та еквівокативністю” (с. 416) тощо.

Після кожного пункту подано розширений список літератури, який складається і з першоджерел досліджуваних авторів, і зі значущої критичної літератури, яка є допоміжною в процесі засвоєння їхніх філософських позицій. Опрацьовану літературу можна також рубрикувати за форматом монографій, статей та електронних ресурсів. Пріоритетними серед закордонних видань є німецькомовні, хоча наявні й англомовні. Варто зазначити, що певна непропорційність між обсягом розділів посібника є наслідком неспівмірності опрацьованих щодо кожного пункту джерел: у підсумку Розділу 1 є покликання на 135 пунктів списку літератури, у Розділі 2 – на 192 пункти, у Розділі 3 – на 77 пунктів джерел.

Окрему зручність для читача в орієнтуванні сторінками значного за обсягом тексту “Нарисів...” А. Дахнія (488 с.) становлять предметний та іменний покажчики, вміщені наприкінці видання (с. 476 та с. 480 відповідно).

Щодо вилучення авторського формату тексту очевидною є ненав’язуваність конкретного способу сприйняття дійсності, розгляд досліджуваних філософів у їхньому еволюційному становленні. Виклад їх методів і засадничих філософських принципів – полемічний та контроверсійний, а наявність власного бачення речей – науково-нейтральна, зокрема в пунктах про “специфічність К’єркегора як мислителя” (с. 226), “творчість Гайдегера у контексті новітньої філософії: контроверсійність рецепції” (с. 315) та “контроверсійність Сартра” (с. 353).

У кожному наступному пункті ознайомлення з численними варіантами авторського бачення історії філософії XIX–XX ст. читач не перестає ставити перед собою визначальне запитання про те, що таке історія філософії? Інтуїція інтелектуального пошуку підказує, що її метою є досвідчення методів, максимально ефективних для осягнення контекстуальних істин та найбільш адекватних у стосунку до наявних соціокультурних реалій. Тому важливо, що за переповіданням історико-філософських фактів у тексті “Нарисів...” не втрачено наскрізного запитування про природу самої філософії. Адже сенс історії філософії не полягає лише в аналітичному вичерпанні філософських фактів, чим може обмежитися, до прикладу, історична наука. Добірка таких фактів і метод їх аналізу свідчать про глибинний

запит витлумачити природу часових істин, використовуючи приклади геніальних досвідчень цього шляху в титанічних мислителів минулих днів. Історія філософії не дорівнює історії філософій. Останніх є безліч, і кожна з них репрезентує підсумок персонального погляду історика філософії на способи засвоєння світу в мудреців давнини чи сучасників дослідника. Проте кінцева мета конструювання історико-філософських схем не має редукуватися до максимально вичерпного і розмаїтого окреслення шкіл, напрямів, позицій, принципів та ідей, адже це неможливо за визначенням. Тому, спираючись на думку П. Адо про те, що завдання філософського дискурсу полягає в з'ясуванні та раціональному обґрунтуванні і власне екзистенційного вибору, і відповідного йому бачення світу, зазначимо, що саме такого підходу у викладі своїх думок дотримується А. Дахній. Найяскравіше це виявляється в Розділі 2, у якому проаналізовано джерела та ключові принципи екзистенційної філософії.

Виправданим є те, що автор "Нарисів..." з плеяди смислів сучасної філософії обирає лише три потужні течії, а саме: позитивізм, екзистенціалізм та неотомізм. Зосередження на них логічно вписується в трійсту модель засвоєння світу через звернення до таких фундаментальних способів його появи перед читачем, як наука, мистецтво та релігія відповідно. Така схема є аргументом на користь того, що метою історико-філософського огляду є не лише запізнення з популярними мислителями XIX–XX ст. (О. Конт, Л. Вітгенштайн, К. Попер, К. Ясперс, М. Гайдегер, Ж.-П. Сартр; Ж. Марітен, Е. Жільсон та ін.), а й запит щодо прояснення способу самовідчужань і самопізнань суб'єкта, який, відчитуючи текст, прагне з його допомогою зрозуміти змістовно навантажені смисли власного існування. Натомість ознайомити читача з практикою таких пошуків в інших, нехай і геніальних мислителів, у якому жодним способом не актуалізовано його унікальну екзистенцію, – замало. Тому зрозумілим і не випадковим є той факт, що Розділ 2, у якому розглянуто екзистенційну традицію європейського філософування, у монографії А. Дахнія наймасштабніший за змістом та обсягом.

Метою посібника, яка, в підсумку, відбулася, можна вважати не лише ознайомлення читача з відповідним обсягом достовірних історико-філософських реалій, а й формування його уявлення про ключові способи вияву сучасного філософського методу через екзистенційний досвід ставання собою в цьому процесі. Такий підхід вирізняється гуманізаційною спрямованістю, адже засвідчує, що "екзистенція – це завжди екзистенція людини, і не просто людини, а цієї конкретної людини – унікальної, неповторної, яку не можна ні з ким сплутати, яку неможливо кимось замінити" (с. 197–198).

## CONTEMPORARY TRENDS IN THE WESTERN PHILOSOPHY

**Oksana Sarabun**

*A review on Andriy Dakhniy's training manual "Sketch on the history of the western philosophy XIX–XX c." Lviv: LNU 2015. – 488 p.*

Оксана Сарабун  
кандидат філософських наук  
асистент кафедри філософії  
Львівського національного університету імені Івана Франка

*Стаття надійшла до редколегії 07.12.2015*

*Прийнята до друку 21.12.2015*